

zwart, terwijl die bij *S. urticae* veel lichter (witter) is. De soort wordt in Friesland vrij weinig waargenomen en is voornamelijk bekend van natte gebieden. Tijdens de inventarisatie is de soort in de hooi- en graslanden langs de Bergumermeer (in redelijk aantal) waargenomen.

In de volgende Flinterwille of op de volgende voorjaarsbijeenkomst zal een totaaloverzicht van het aantal soorten worden weergegeven, waarbij ook nog een aantal (bijzondere) soorten wordt toegelicht.

Bijzondere vlinderwaarnemingen op Terschelling en Vlieland in 2003. Piet Zumkehr

De zomer van 2003 staat te boek als een van de warmste van de laatste honderd jaar, en tevens als een jaar met langdurige perioden zonder noemenswaardige neerslag. Ideale omstandigheden dus voor warmteminnende vlinders en trekvlinders. Verscheidene soorten lieten zich dan ook in uitzonderlijk grote aantallen zien. Ook een aantal zeldzame soorten doken sinds lange tijd op. Hieronder een indruk van de bijzondere waarnemingen op Terschelling en Vlieland.

Anjermot (*Cacoecimorpha pronubana*).

De Anjermot is duidelijk een warmteminnende soort. Het motje waarvan de rups leeft in de bloemen van Anjers en andere tuinplanten werd tot enkele jaren geleden slechts aangetroffen in plantenkassen. De eerste populaties buiten de kassen werden in de negentiger jaren van de vorige eeuw in het westen van het land aangetroffen, in de nabijheid van de kassen waarin ze al langer voorkwamen. In 1996 deed de Plantenziektekundige dienst te Wageningen een landelijk onderzoek met feromoonvallen om de verspreiding van de Anjermot in kaart te brengen. Toen kwam de soort in het noorden van het land niet voor. Ik kreeg toen de beschikking over twee feromoonvallen om de aanwezigheid van de soort op Terschelling vast te stellen, echter zonder succes. De Anjermot is pas in 2002 voor het eerst op Terschelling opgedoken. Inmiddels is de soort talrijk geworden, want na een eerste voorjaarswaarneming op 15 mei in Midsland, bleef de soort de hele zomer in redelijke aantallen aanwezig. Op 5 september deed ik een proef met een feromoonval die nog sinds 1996 in een la opgeborgen lag. De eerste vlinder verscheen binnen enkele minuten, echter niet op de val, maar in de bijkeuken bij de envelop waarin de val opgeborgen had gezeten. In een uur tijd verschenen 16 vlinders op de val, daarna echter geen enkele meer. Uit de proef is gebleken dat het feromoon dat in 1996 op de val is gesmeerd na zeven jaar nog steeds werkte. Ook is komen vast te staan dat de Anjermot op Terschelling een aanzienlijke populatie heeft kunnen opbouwen.

Paardekastanjemineermot (*Cameraria ohridella*)

De inmiddels berucht geworden Paardekastanjemineermot heeft zich in 2003 in het noorden van het land aanzienlijk uitgebreid, en is inmiddels aanwezig op vrijwel elke Paardekastanje in de provincie. Ook de Waddeneilanden werden niet overgeslagen. Onafhankelijk van elkaar en met een half uur tijdsverschil vonden Leo Bot en ik op 23 augustus bladmijnen in verschillende bomen op het eiland (Leo vond de eerste mijnen rond 12.00 u en ik rond 12.30 u). Gebleken is dat de soort ook op Terschelling inmiddels op verscheidene bomen voorkomt, maar nog ergens is grote aantallen.

Distelvlinder (*Vanessa cardui*).

De meeste vlinderliefhebbers zullen wel hebben opgemerkt dat de Distelvlinder in 2003 uitzonderlijk algemeen was. Ik heb in de loop van de zomer 2318 waargenomen exemplaren genoteerd, hetgeen ongetwijfeld een fractie was van het werkelijk aanwezige aantal. De eerste vlinders verschenen op 28 mei, en de soort was meteen al vrij talrijk. Zo werden eind mei op de Noordsvaarder al waarnemingen van 15 en 19 exemplaren bij elkaar gezien. Rond 15 juli namen de aantallen plotseling aanzienlijk toe als gevolg van een invasie vanuit het zuiden. In Midsland telde ik op 16 juli op 8 bloeiende vlinderstruiken maar liefst 670 vlinders. De aantallen liepen nadien wat terug, maar nieuwe invasies van geringere omvang deden zich voor rond 3 augustus en 14 september.

Keizersmantel (*Argynnis paphia*).

Kleine populaties van de Keizersmantel komen voor in de duinen van Zuid-Kennemerland. De laatste jaren worden wel eens zwervers gezien in de duinen van Noord-Holland ten noorden van het Noordzeekanaal. Waarnemingen op de Waddeneilanden waren dan ook te verwachten. In 2003 was het zo ver. Op 1 juli trof ik een vlinder aan in een moestuintje in Midsland. De habitat voldoet niet aan hetgeen de Keizersmantel verlangt. Het zal hier dan ook wel om een zwerver gaan. De soort is nieuw voor Terschelling.

Grote vos (*Nymphalis polychloros*).

Opvallend was ook de waarneming van een Grote vos op de Noordsvaarder op Terschelling. Ik trof een vlinder aan op 16 september op bloeiende Zeeraket (*Cakile maritima*). De enige andere waarneming van de Grote vos op Terschelling sinds 1980 werd gedaan op 3 september 1990, opvallend genoeg op bijna dezelfde plaats.

Grote vos (*Nymphalis polychloros*).

Zilveren Maan (*Boloria selene*).

De populatie van de Zilveren maan op Terschelling is bekend als de enige overgebleven populatie in de Nederlandse duinen. De rupsen leven niet zoals elders in Nederland op Moerasviooltje (*Viola palustris*), maar op Hondsviooltje (*Viola canina*) en Duinviooltje (*Viola curtisii*). Recent zijn enkele vlinders waargenomen op Vlieland en Schiermonnikoog; mogelijk zwervers afkomstig van Terschelling. In 2003 was de Zilveren maan op Terschelling plaatselijk erg algemeen. De soort heeft zich sinds 1990 vanuit een drietal kleine deelpopulaties tot over het hele duingebied van het eiland uitgebreid. Zwerven naar andere Waddeneilanden is dan ook te verwachten. Toch blijft het de vraag of de Zilveren maan zich ook blijvend op de andere Waddeneilanden kan vestigen. Geschikt habitat is hier zeker aanwezig. Het verbaasde me dan ook niet dat ik op 24 juli twee verse vlinders aantrof op Vlieland in de duinen ten noorden van het Posthuys. Ter plaatse was voldoende Hondsviooltje aanwezig, een de locatie komt sterk overeen met de habitat waarin de soort op Terschelling voorkomt. Is hier sprake van een Vlielandse populatie of een begin van een vestiging op dit eiland? In het verleden is vaak opgemerkt dat de rupsen van de Zilveren maan een voorkeur zouden hebben voor Hondsviooltje, mede omdat dit viooltje veelvuldig voorkomt op de plaatsen waar Zilveren manen veel worden gezien. In het voorjaar van 2003 zag ik echter wijfjes van de Zilveren maan eitjes afzetten in de nabijheid van Duinviooltje. Waarschijnlijk komen de rupsen op verschillende soorten viooltjes voor, maar stelt de Zilveren maan eisen aan zijn leefgebied.

Kolibrievlinder (*Macroglossum stellatarum*)

2003 is het jaar van de Kolibrievlinder. Deze trekvlinder werd door velen opgemerkt en haalde ook de pers. De eerste vlinders werden al in het voorjaar gezien. Zo trof ik op 6 juni een exemplaar aan op het Kooipad nabij Oosterend op Terschelling. Vanaf begin augustus namen de aantallen sterk toe, en op 17 augustus was sprake van een invasie. Zo werden in de Oosterburen in Midsland alleen al 19 vlinders aangetroffen, vaak bij bloeiende planten op terrastafeltjes en bij bloembakken met Geraniums, voor andere vlinders onaantrekkelijke planten. Mede dankzij de talloze meldingen die ik binnenkreeg, kon ik van Terschelling en Vlieland samen 117 vlinders noteren. In de periode 1980 – 2002 zijn er op Terschelling en Vlieland in totaal 57 waarnemingen van de soort gedaan. In 2003 werden derhalve meer vlinders gezien, dan in de 22 jaar daarvoor bij elkaar.

Walstropijlstaart (*Hyles gallii*)

Van deze in het noorden vrij zeldzame pijlstaart trof ik op 16 mei een exemplaar aan in de duinen bij het bedrijventerrein op Vlieland.

Lindepijlstaart (*Mimas tiliae*).

In plaatsen waar veel lindebomen voorkomen is de Lindepijlstaart een regelmatige verschijning. Op de Waddeneilanden wordt de soort echter zelden aangetroffen. Veel lindes komen zijn daar ook niet aangeplant. Op 26 september vond Hein Strick, voormalig biologieleeraar op Terschelling, een rups nabij de lindes rond de kerk van Midsland.

Windepijlstaart (*Agrius convolvuli*) en Doodshoofdpijlstaart (*Acherontia atropos*). Ook de Windepijlstaart beleefde in 2003 een uitstekend jaar. Deze trekvlinder is niet bijzonder zeldzaam en wordt op de Waddeneilanden bijna jaarlijks gezien. Ook de rupsen worden vaak gevonden. De meeste waarnemingen worden in augustus en september gedaan. Op 19 juli trof ik een exemplaar aan in Midsland in mijn vlinderval. Een dergelijke vroege waarneming is vaak een voorbode voor grotere aantallen later in het jaar. Vanaf half augustus kon ik 8 vlinderwaarnemingen en tien waarnemingen van rupsen noteren, mede dankzij de meldingen die ik van verscheidene waarnemers binnenkreeg. Op 24 augustus trof Wiebe de Haan in Lies bovendien een Doodshoofdpijlstaart aan in een bijenkast.

Oranje luzernevlinder (*Colias croceus*) en Gele luzernevlinder (*Colias hyale*).

De Oranje luzernevlinder is de laatste jaren op de Waddeneilanden een trouwe invasiegast. De soort trekt vanuit het zuiden langs onze kust noordwaarts, en wordt de laatste jaren jaarlijks in redelijke aantallen gezien. 2003 is daarop geen uitzondering. De eerste waarneming werd genoteerd op 15 juli op het Noordzeestrand van Terschelling nabij paal 5. Het totaal aantal meldingen van Terschelling en Vlieland samen bedraagt momenteel 14, opvallend genoeg allemaal mannetjes. In 2003 was ook de Gele luzernevlinder weer paraat. Deze soort trekt meestal vanuit het oosten ons land binnen, en jaarlijks in sterk wisselende aantallen. Voor Terschelling kon ik 4 waarnemingen noteren, ook weer alleen mannetjes.

Asteruil (*Cucullia asteris*)

De rupsen van de Asteruil leven op wilde Astersoorten. In Nederland worden de rupsen vrijwel uitsluitend op Zeeaster (*Aster tripolium*) gevonden. De soort is karakteristiek voor kwelders en schorren. Op 8 augustus trof Hein Strick een rups aan op Zeeaster nabij de Wierschuur bij Oosterend op Terschelling.

Perizoma bifaciata nieuw voor Friesland. Auke Hunneman